

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. Ezúttal is az értéktárakba felvett, ott nyilvántartott kincsek közül válogattunk.

Szlovák Tájház (Isaszegi települési Értéktár)

Az első felvidéki szlovák (tót) családok 1700 körül települtek be az akkor még szerény lélekszámú, a törökök kiűzését követően éppen csak újjáéledő faluba. A Templom utca 30. szám alatt található Szlovák Tájház páratlan kincseket őriz abból a korból, amikor sokan még tótul beszéltek a faluban. (A mai Damjanich János Általános Iskolában, amely 1905-ben állami elemi iskolaként kezdte meg működését, a II. világháborúig szlovákul is tanítottak.)

A Tájház építési ideje ismeretlen. Hagyományos háromsztatú, alap nélküli vastagfalú ház. 1993-ig volt lakott, azóta funkcionál Szlovák Tájházként (Oblastný dom). A tulajdonosok (*Fuferenda* Lászlóné és családja), valamint a Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat gondozzák a kiállított bútorokat, textíliákat, kézimunkákat, földműveléshez és állattartáshoz használatos szerszámokat. Ezek sorát egészítik ki az 1875-1975 közötti időszakból megtalált iratok, igazolványok, korabeli bibliák, szentképek.

A tájházban rendszeresek a hagyományörző tevékenységek, elsősorban a közös gasztronómiai programok, de visszatérő rendezvény a Májfa-állítás, illetve -döntés, és évente megrendezésre kerülő esemény a szüreti mulatság is.

Radics Noémi festő (Ceredi települési Értéktár)

Radics Noémi 1976-ban született, Cereden él. Műkedvelő roma festő, a falu büszkesége. Ahogy arról egy kiállítása megnyitóján *Pálinkás* Sándorné, a Nógrád Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület elnöke beszámolt, Noémi felmenői között számos ügyes kezű, a művészet iránt fogékony ember volt. Édesanyja tehetségesen rajzolt, hímzett és kézimunkázott. Apai nagymamáját – nő létere – Cered legjobb vályogvetőjeként tartották nyilván, keze munkáját még manapság is őrzi a faluban jó néhány az '50-es években épült ház. Az apai ág férfi tagjai közül sokan zenéltek: hegedűn vagy cimbalmon játszottak. Édesapja egyik unokatestvére, *Radics* Szilveszter szintén foglalkozott képzőművészettel. Ő maga 2007-ben egy *Cene gál* István festőművész által vezetett alkotótáborban ismerkedett meg a magasabb szintű technikai

ismeretekkel. Termékeny alkotó. Művei számos önálló és csoportos kiállításon szerepeltek nemcsak Nógrádban, hanem Pest vármegyében, sőt az országhatáron túl, Szlovákiában is. Egyik képével nívódíjat nyert. Salgótarjáni egyéni kiállítása beszédes címe (Kifelé a mélyből) személyes életútjára is vonatkozható. Cered lakói értékesnek találják a műveit, munkásságát, s e véleményüket a helyi Értéktár Bizottság is magáévá tette, amikor nevét a falu Értéktárában is rögzítették.

Ágai Adolf lapszerkesztői és irodalmi munkássága (*Dabasi települési Értéktár*)

Ágai Adolf (1836-1916) író, újságíró, szerkesztő, humorista. A magyar sajtótörténet sokoldalú és műfajteremtő egyénisége, életrajzírói az első sikeres magyar nyelvű zsidó íróként-újságíróként összegzik pályáját. A Forgó bácsi, Csicseri Bors, Porzó és egyéb álnevek későbbi viselőjének édesapja, dr. Rosenzweig József tizenhárom évesen az üldözések elől menekült Lengyelországból Magyarországra. Gyermekkorai nagy álmát, az orvosi diplomát a reformkor politikusa, Klauzál Gábor támogatásával sikerült megszereznie. Orvosként először az akkor horvát anyanyelvű Jánoshalmán (Jankovác) telepedett le feleségével. Itt született meg Adolf fiuk is, aki Pécelen megkezdett elemi iskolai tanulmányait Alsódabason folytatta, ahol édesapja a Halász család orvosa volt. Apja 1847-ben Abony község szolgálatába állt, így Adolf tizenegy évesen ismét iskolát váltott. Rosenzweig doktor 1848-ban Ágaira magyarosította családját, s végleg Abonyban telepedett le. Ágai Adolf itt együtt gyerekeskedett Márton Ferencsel, a későbbi Abonyi Lajos néven híressé vált íróval, és Simonffy Kálmán dalszerzővel. Itt kezdte el a középiskolát, melyet Pesten és Szolnokon folytatott, majd a nagykőrösi gimnáziumban fejezte be, ahol Arany János volt az irodalomtanára. Ő bátorította első írásainak közreadására.

Orvosi diplomaszerezését követően végül újságírónak állt. 1868-ban kezdődő lapszerkesztői korszakát a híres élclap „Borsszem Jankó”, a képes családi lap „Magyarország és Nagyvilág”, valamint a „Kis Lap” című gyermekújság jellemzik. Porzó álneven a tárcalevél műfajteremtője. A humorral, satírával oly sikeresen bánt (különösen a Kortársaim jellemrajzai sorozatában és köteteiben), hogy Krúdy Gyula szerint egy időben neki volt a legtöbb ellensége Magyarországon. Számos fiatal tehetség, például Szép Ernő, Heltai Jenő, Csathó Kálmán, Vay Sándor pályakezdését segítette. Németből és franciából fordított regényeket. A századforduló után a Nyugat köreiből már korszerűtlennek, elavultnak ítélték Ágai nézeteit, aki együtt képviselte a zsidó identitás megőrzését és az asszimilációt. Amikor elhunyt, a nekrológokban úgy írtak róla, mint aki néhány művével biztosította helyét a magyar irodalom panteonjában.

Svájceráj (*Szabadkígyósi települési Értéktár*)

A település legöregebb épülete viseli ezt a nevet, mely a szabadkígyósi Wenckheim-kastély szomszédságában, a lovarda mellett elhaladva található. Ezt is a Wenckheim család építtette. Tulajdonképpen egy egykori tehénistálló, mely az urasági magtár szomszédságában állt. A göbolyók, azaz a hizásra fogott marhák elhelyezésére szolgált. A közkeletűvé vált Svájceráj nevet azért kapta, mert Svájcból hozott szimentáli fajta szarvasmarhákkal töltötték meg folyamatosan. Ez a világ legismertebb kettős hasznosítású fajtája, mely egyaránt megállja a helyét a tej- és a hústermelésben is. Szabadkígyóson levágásra szánt állatokként foglalkoztak velük.

A Svájceráj eredetileg a grófi majorság épületeihez tartozott, az udvarán pedig bálterem volt a cselédeknek. A gróf annak idején egy szép japánakácot is ültetett ide, amely ma helyi jelentőségű védett természeti érték.

Az istállót korábban a település önkormányzata már felújította, akkor a cél az volt, hogy az állagromlást megakadályozzák. Igyekeztek az épületet minél inkább eredeti formájában helyreállítani, csak azokat az oszlopokat, gerendákat cserélték ki, amelyek már nem voltak menthetők, a többi eredeti állapotában látható.

Jelenleg kiállítótérként működik. A jókora épületbe belépve egy kávézóba jutunk, a jobb oldalán nyíló teremben kocsimúzeum várja az érdeklődőket, a baloldali teremben a Kígyósi-puszta és a térség természeti környezetét s állatvilágát ismertető Pusztakiállítás, a Réthy Zsigmond munkásságát bemutató emlékkiállítás tekinthető meg. Gyermekfoglalkoztató is található a felújított térben. A termet két „les” osztja ketté, melyekből olyan élőhelyekre nyílik virtuális rálátás, ahová a kirándulók általában nem szoktak eljutni. A Svájceráj közepén kis kávéház is működik.

Heimatmuseum (Etyeki települési Értéktár)

Az Etyeki Németek Egyesületének háza 1920-ban épült. Előbb egy sváb család otthonaként és borkereskedői házként működött, majd a történelem folyamán sok változáson ment keresztül. Az eredeti tulajdonosokat 1946-ban elűzték, Németországba telepítették ki. A családi ház ezután szülőotthonként, majd napközi otthonként üzemelt.

Az 1993-ban megalakult Etyeki Németek Egyesülete még abban az évben megkezdte a Magyar u. 5. sz. alatt található épület átalakítását, hogy abban Tájégházat és az egyesület számára közösségi teret hozzanak létre. Az 1994-ben átadott épületben egy tájgházterem, bemutató konyha, az udvarban egy fedett szerű készült. A sváb hagyományok ápolását, fenntartását, a sváb kultúra bemutatását a mai napig is nagyon fontos feladatuknak tartják.

Etyek nagyközség lakóinak valaha alapvető része volt a török idők után betelepült német telepesek és leszármazottaik, akik évszázadokon át meghatározták a falu arculatát. Ők tették le a szőlőtermelés és borászat alapjait, vallási és kulturális értékeket hoztak a településre. A Tájházban a hétköznapi élethez tartozó háztartási eszközök, népviseleti ruhák, tisztaszoba részlet, a vallási élet emlékei találhatóak. A bútorok, népviseletek, vallásos tárgyak, gyerekjátékok mellett jelentős a fotógyűjtemény is.

Szabadtéri kiállító terükben a szőlőműveléshez és egyéb más mezőgazdasági munkákhoz szükséges eszközöket, az őseik hétköznapi életéhez, ünnepeihez, gyászához tartozó tárgyakat mutatnak be (köztük halottas- és tűzoltókocsit is, melyek ma már ritkaságszámba mennek). Az egyesület szeretné a helyi sváb hagyományokat megtartani, a jövő nemzedékeknek bemutatni és átadni.

Vorhand Mózes tevékenysége (Makói települési Értéktár)

Vorhand Mózes Nyitrán született 1862-ben, ahol negyedszázadon keresztül a rabbitanács vezetője volt. 1912-ben hívták meg a makói ortodox zsidó közösség élére, amelyet egészen 1944-ig, haláláig vezetett. Irányítása alatt neves tanház (jesiva) működött a városban a Vásárhelyi utcában. Fő műve, az Ohel Mose főleg Tóramagyarázatokot tartalmaz. A vészorszak idején, még a deportálás előtt meghalt. *Bacsikai Sándor* (Somré Hádász Egyesület) írja róla, hogy azzal vádolták meg: kémekkel tart kapcsolatot, s a csendőrorsön kinozták halálra. Néhány tanítványa ugyan elintézte, hogy a budapesti ortodox kórházba szállítsák, de belehalt a sérüléseibe. „Vorhand főrabbi a halála közeledténél tudatában megjövendölte a zsidó népre váró szenvedést, de megfogadta, hogy a makóiak érdekében közben fog járni a Teremtőnél. Csoda folytán a Szegedről indult három transzportból kettőt az auschwitz-i célállomás előtt visszafordítottak, és Ausztriába irányítottak, így a makóiak jelentős része megmenekült a megsemmisítéstől.”

Makón, a jángori temetőben nyugszik. A csodarabbiként és igaz emberként (cadik) tisztelt Mose Vorhand sírja ma az ortodox zsidók egyik legfontosabb magyarországi zarándokhelye. Halálának ötvenedik évfordulóján világtalálkozót tartottak a tiszteletére.

Mezőberényi szlovák női viselet (Mezőberényi települési Értéktár)

A háromnemzetiségű falu (majd mezőváros, város) a törökök utáni időben magyarokkal, németekkel és szlovákokkal települt újra. Évszázadokon át Berény legzártabb közösségét alkotva, külön színfoltot jelentett a szlovákok öltözködése. Viseleti hagyományaikhoz legtöbbször ragaszkodtak, így megőrizték a régies formákat. Egyes formai elemek, jellegzetességek erőteljesebben jelentkeztek öltözködésükben, így ruházatuk rusztikusabbnak, falusiasabbnak hatott. A női viseletben ennek az öltözködési kultúrának fontosabb elemei voltak: az alsóruhaként viselt ingváll, a szintén alsóruha pendely, a rékli (melynek díszesebb változata a vizitke), a sokszor rokolyaként emlegetett szoknya, a kötény, a kendő és a főkötő. Az igényekre épülve Mezőberényben később jelentős ruházati ipar is kialakult, de a XIX. század végéig elsősorban a háziipar volt a jellemző, az asszonyok, lányok maguk szőtték, festették, díszítették a textíliákat. Még a XX. század 50-es, 60-as éveiben is hordták (utóbb már csak az idősebb asszonyok) őseik viseletét, illetve azok üzletben vásárolható flokonból, kartonból, klottból és vászonból újjáteremtett darabjait.

Francsics Károly visszaemlékezései (*Veszprémi települési Értéktár*)

Francsics Károly (1804-1880) veszprémi borbélylegény, majd borbélymester 1827-től élt a megyeszékhelyen. 1846-tól naplót vezetett, majd feljegyzései alapján visszaemlékezést írt. Hat vakos kötetben mintegy háromezerkét száz oldalon száznegyven-százötven ív terjedelemben megörökítette saját életét és Veszprém 1827-1873 közötti hétköznapjait, a város és a megye reformkori, szabadságharc alatti és utáni történetét. Írásain keresztül a kortárs kisember szemével látjuk a reformkor, majd a dualizmus veszprémi világát, benne a borbélyműhelyeket fakana-péikkal, kopott tükreikkel. Lakásokban járunk és útszéli fogadók tágas szobáiban szalonnázunk. Báli zene zendül a veszprémi „Koronában”, citera hangjaira táncolnak a cselédek és cigányzenére kavargó a csárdás egy veszprémi vendéglő kertjében. Magyar nemzetőrök és császári katonák menetelnek a város utcáin. A Tűztorony és a városháza teraszán hol a piros-fehér-zöld, hol a sárga-fekete zászlót tűzik ki. Francsics 1848-1849-ben szorgalmasan gyűjtötte a forradalmi nyomtatványokat, mert felismerte, hogy történelmi léptékű változások szemtanújává vált. Visszaemlékezései az első, a legkorábbi irodalmi igényű önéletírásnak számít azok közül, amelyek kétkezi dolgozó embertől származnak, s magyar nyelven készültek. Műve a magyar memoárirodalom kiemelkedő teljesítménye. Emlékére Veszprémben, a Rákóczi Ferenc utca 4. szám alatt 2023-ban egy kirakatot alakítottak ki, amiben munkásságát és érdemeit mutatják be, illetve méltatják.

A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímzésekultúrája (*Hungarikumok Gyűjtemény, Magyar Értéktár*)

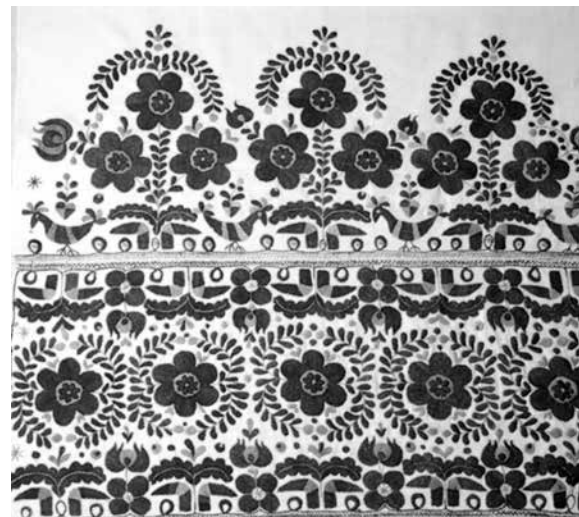
A matyók hazánk észak-keleti részének feltehetően zömében kun (kabarkun) származású, mai formájában a XVIII–XIX. században kialakult népcsoportja. A matyóság ma Mezőkövesd városának és környékének magyar lakossága. A matyó örökséget meghatározza a matyó néprajzi csoport ma is élő, hagyományos kultúrája: jellegzetes stílusú, színes népművészete, egyedi viselete, valamint erős katolikus vallásossággal átszőtt kulturális identitása. Az UNESCO reprezentatív listájára 2012-ben került fel.

A matyóság sajátos népművészete a néprajzi csoport hagyományos népi kultúrájának, társadalmának, a település szerkezetében is megnyilvánuló életformájának, mély római katolikus vallásosságából fakadó szellemi műveltségének, vagyis több évszázados gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének köszönhető kialakulását. A magyar nemzeti kultúra megformálódásának időszakában (XIX-XX. század fordulója) a matyó népművészet a reprezentatív magyarságkép egyik megjelenítőjeként vált közzismertté. A matyó népi műveltség összetete-

vői – népművészet, vallási hagyomány, a jeles napok és a rítusok világa, hagyományos kézműves tevékenységek, tánc-, népdal-, népzenei- és szövegfolklor, népnyelv – ma is élő elemei a közösség kultúrájának. A matyó hagyomány nem változatlan örökség, annak tartalmát az itt élők mindig újra fogalmazzák, s az egymást váltó generációk ebből merítenek önazonosságuk megerősítéséhez.

Részen a gazdasági, társadalmi lehetőségeik szűkülése, részben a szigorú helyi endogámia hagyományörzővé tette közösségüket, amit a kutatás társadalmi struktúrájukat, anyagi és szellemi kultúrájukat vizsgálva jól rögzített. Országosan közismertté vált viseletük, nemzetközi hírű hímzéskultúrájuk egészen új fejleményként a XIX. század második felében alakult ki. Díszítésvilágukat a tarka, szabadrajzú, térkitöltő hímzés jellemzi, amelyet lakástextileken, valamint vászon és bőr viseletükön egyaránt alkalmaznak. A számtalan motívum között legjellegzetesebb a matyó rózsza. A színes virágminta az önálló művészeti ággá váló bútorfestésben is főszerepet kap. A karakteres matyó népviseletet ma is szívesen felöltik a különböző helyi közösségek tagjai hagyományörző és más ünnepi rendezvényeken.

Blaskovich Múzeum és kertje – Tápiószele (*Pest vármegye Értéktára*)

A tápiószelei Blaskovich Múzeum az ország egyetlen, a második világháborút berendezésében is sértetlenül átvészelt kúriamúzeuma. A botanikailag is érdekes park közepén álló klasszicizáló kúria 1906-ban épült. E kisnemesi udvarházat vásárolta meg *Blaskovich György* (1878-1960), aki jogi, illetve testvére *Blaskovich János* (1883-1967), aki mezőgazdasági akadémiát végzett. A két fivér 1912-ben költözött Tápiószelére. Az ő kezdeményezésükre indítja a Magyar Nemzeti Múzeum 1923-ban azt az ásatást, melynek során Tápiószentmártonban egy szkítakori fejedelmi sírból előkerül a híres „aranszarvas”, a tűzben aranyozott, szarvas alakú, elektron pajzsdísz. Régészeti kutatásaik közben bukkantak rá a tápiószelei szkítakori temetőre is, ahol a Nemzeti Múzeum régészei 1938 és 1953 között végeztek ásatást.

A Blaskovichok műgyűjtő szenvedélyének kezdete a nagyapa, *Blaskovich Gyula* (1809-1850) nevéhez fűződik, aki vásárlásaival megeremtetette a Blaskovich-gyűjtemény alapjait. Halálával e kollekció ugyancsak Gyula keresztnevű fiára (1843-1911) szállt, ki tovább gyarapította apjának hagyatékát. Műgyűjteményének legértékesebb darabjai 1889-ben a nagybányai történeti, majd 1896-ban Budapesten az ezredévi kiállítás történeti főcsoportjában is bemutatásra kerültek. Fiai: György és János tudatos munkával fejlesztették tovább az öröklött anyagot. Egész életüket annak rendelték alá, hogy családi gyűjteményük együtt, egyben és Tápiószelén maradjon. A Magyar Nemzeti Múzeum segítségével az 1947-ben létrehozott tápiószelei múzeumi gyűjtőhely átszervezése során 1952-ben megalapították a *Tápiószelei Múzeumot*. Az intézmény vezetői – halálukig – a Blaskovich fivérek voltak. A közgyűjtemény alapítói és gyűjtői emlékére 1967-től a *Blaskovich Múzeum* nevet viseli.

A kúriát övező angolpark jellegű kert ma 1,4 hektár területű. Íves vonalvezetésű sétautak tagolják, pihenőkkel megszakítva. A park fái, cserjéi jórészt egyidősek a kúriával. Gazdag madárállománya okán 2011 óta a Madárbarát Kert címet viseli, mert a múzeumi civil egyesület révén bekapcsolódott a Magyar Madártani Egyesület madárbarát programjába. A Kulturális Örökség Hivatal 2010-ben a teljes egykori Blaskovich kúriakertet védetté nyilvánította.

(h)

